

УДК 821.111

Смольницька Ольга

(м. Київ, Україна)

Науково-дослідний інститут українознавства МОН України

**ВІДТВОРЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ШОТЛАНДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
(РОБЕРТ БЕРНС І НАРОДНІ БАЛАДИ)**

Дослідження пропонує аналіз проблеми відтворення фемінітивів у дискусійних питаннях. Це пісня Роберта Бернса «Тихий Дун», перекладена Миколою Лукашем з чоловічої точки зору, і варіанти народної балади, де адресант може бути і чоловіком, і жінкою. Застосовано лінгвістичний, гендерологічний, компаративний методи аналізу.

Ключові слова: переклад, фемінітив, шотландистика, скотс, балада.

Исследование предлагает анализ проблемы воспроизводства феминитивов в дискуссионных вопросах. Это песня Роберта Бернса «Тихий Дун», переведенная Миколой Лукашем с мужской точки зрения, и варианты народной баллады, где адресант может быть и мужчиной, и женщиной. Применены лингвистический, гендерологический, компаративный методы анализа.

Ключевые слова: перевод, феминитив, шотландистика, скотс, баллада.

The research offers the analysis of the problem of reflection of feminitives in the discussion questions. These questions are the song by Robert Burns “Ye Flowery Banks (Bonie Doon)”, translated by Mykola Lukash from the masculine view, and variants of the folk ballad, where the addresser can be both man and woman. The linguistic, genderological, comparative methods of analysis are given.

Key words: translation, feminitive, the Scottish studies, Scots, ballad.

Сучасна вітчизняна шотландистика успішно розвивається теоретично і практично (у перекладацькому і перекладознавчому

аспекті): І. Кашникова, Л. Коломієць, В. Лемещенко, М. Новикова, Олена О'Лір, О. Смольницька, М. Стогній, М. Стріха, Е. Тулуп та ін. Водночас у дослідженні англомовного дискурсу та шотландських студій застосовується вивчення гендерної специфіки (М. Новикова, М. Стріха, С. Сластьон (Трош) та ін.). На першому плані постають поезія Роберта Бернса (англ. і скотс Robert Burns, гельськ. Raibeart Burns, або Rabbie Burns, 1759–1796; перекладена українською М. Лукашем; з нових поетичних перекладів відомі О. Смольницької, В. Чернишенка) і народні шотландські балади, які часто ставали джерелом текстів цього автора. Названі твори показові в аспекті Еросу і Танатосу і гендеру, причому в лінгвістичному ракурсі. Також ці поезії цікаві у компаративному ключі – вивчення мови скотс і пропозиції власних лексем (літературних англійських). Додаткова актуальність створюється і через проблему фемінітивів в англійській мові та скотс, тобто варіативність відтворення постаті ліричного героя в українському перекладі – маскулінність чи фемінність (фемінність).

У зв'язку з гендерною проблемою виникають питання перекладознавства, лінгвокраїнознавства Шотландії, когнітивної лінгвістики і когнітивної психології, на основі яких постає когнітивне літературознавство (принцип: «література як мислення»), базоване на когнітивній концепції метафори: Дж. Лакофф і М. Джонсон розглядають цей троп не лише як декоративний, але й як концептуальний, як пізнання дійсності. Художня література розглядається ментально, в аспекті психологічних і комунікативних особливостей, з точки зору передавання інформації – наприклад, аналіз Е. Спольскі (Ellen Spolsky) «Макбета» В. Шекспіра; А. Річардсон (Alan Richardson) – розгляд британського романтизму як у теоретичному, так і в практичному (освітньому, викладацькому) розрізах.

Питання чоловічого і жіночого ліричного героя у шотландській народній поезії. Переклад певних англійських та шотландських балад і пісень через брак в оригіналі фемінітивів, а тому – увагу до контексту – створює додаткові виклики носіям іншої мови. Зокрема, англійська балада початку XIV ст. «The Unquiet Grave» (мій переклад – «Потривожена могила») може бути тлу-

мачена і від імені героя, і від імені героїні (тема – плач за коханою чи коханим і розмова з умерлою/умерлим). М. Лукаш, кажучи про свою роботу над перекладом Бернсового твору «Тихий Дун» (досі популярного як пісня, українською виконується Василем Лютим), розповідав: «Перекладаючи вірша, я сам вирішував, кому належить пісня – дівчині чи чоловікові. Оригінал можна тлумачити так чи так. Я вирішив, що в мене пісня чоловіча...» [2, с. 67]. Вочевидь, вибір продиктований статтю перекладача, а, відтак, його суб'єктивним сприйняттям. Водночас шотландська народна поезія і вірші Р. Бернса (наприклад, «Lord Gregogy» – на основі фольклорних балад) являють собою зразки й того, що адресантом виступає жінка.

В оригіналі перекладений М. Лукашем вірш називається «Ви, квітучі береги (Милий, Любий Дун)», «Ye Flowery Banks (Bonie Doon)». У перекладі збережено пісенну основу, попри відступ від форми – римування і риторичних питань («Ye flowery banks o' bonie Doon, / How can ye blume sae fair? / How can ye chant, ye little birds, / And I sae fu' o' care?») [3]) Натомість створено протиположності радості природи – «Ходжу я, повен журних дум, – / Хоч як пишаються квітки, / Хоч як виспівують пташки» [1, с. 166]. Наступна строфа точніше відтворює формальні особливості оригіналу, у тому числі граматично. У Бернса: «Thou'll break my heart, thou bonie bird, / That sings upon the bough; / Thou minds me o' the happy days, / When my fause love was true» [3]. У перекладі: «Ой замовчи, не щечечи / Ти, пташко, вгору летючи, / Не завдавай мені жалю, / Не споминай, кого люблю» [1, с. 167].

Українською не згадано про «зрадливого коханого/кохану» (fause=false), що надає реципієнту і можливості домислити ситуацію, і водночас більш сприятливі обставини для ліричного героя (фактично перекладач пожалів адресанта), бо однозначно про зраду не сказано. Зате подальші строфи перекладу це прояснюють: «Зірвав я з рожі квітоньку: / «Ще ж нам на двох, мій світоньку...» / Ти з рожі цвіт собі взяла, / А колючки мені дала» [1, с. 167]. В оригіналі: «Wi' lightsome heart I pu'd a rose / Frae aff its thorny tree; / And my fause luver staw my rose / But left the thorn wi' me» [3]. Український переклад уживає народно-пісенний варіант

«троянди» «рожа», що цілком доречно, і зберігає символіку, причому архетипові (трояндова квітка – колючки = кохання). Архетиповий і символ річки як переходу (аналогічно – в українських піснях); Дун – відома шотландська річка і часто фігурує у фольклорі. Отже, це впізнавана реалія, як українські Дніпро чи Дунай (остання – річка взагалі).

Названа М. Лукашем дилема (домислити фемінітив) наявна у шотландській народній баладі «Чуб смоляний має любчик мій вірний» («Black is the color of my true lover's hair», див. додатки 1–2), яка досі популярна, вважалась американською (побутувала в Аппалачах). Мова тексту літературна, але, мабуть, тому, що зазнала обробки в еміграції. Твір відомий у різних варіантах. Відсутність фемінітивів в англійській мові дозволила створити баладу і для чоловіка (перший перекладений варіант згадує «he» [2]), і для жінки (у другому варіанті – «she» [1]).

Таким чином, здійснений аналіз демонструє можливості українського перекладу фемінітивів і варіативність оригінальних джерел мовою скотс. Якщо «Тихий Дун» Р. Бернса являє собою складне завдання для перекладача і вміння вловлювання імпліцитно закодованого гендеру (зрозумілого для носія мови, але зашифрованого для українського реципієнта), то народна балада як живе й непостійне джерело існує в кількох варіантах, що треба враховувати при поетичній ретрансляції. Робота має перспективу продовження через великий корпус неперекладених текстів шотландської літератури.

Додаток 1. Шотландська народна балада «Чуб смоляний має любчик мій вірний» («Black is the color of my true lover's hair») (поетичний переклад Ольги Смольницької, 2015). Варіант 1 (До чоловіка). Чуб смоляний має любчик мій вірний, / Красний у милого вид і сумирний. / І очі як зорі, / Моцар понад світ, / Люблю землю ту, де його бачу слід, / Люблю землю ту, де його бачу слід. // Чуб смоляний має любчик мій вірний, / Любчик мій вірний. // О, так, я кохаю – / Зна він: це жага – / Люблю землю, де любка ступить нога. / І знов сподівання / Охопить мене: / Настане година – ми будем одне. // Так, чуб смоляний має любчик мій вірний, / Чуб смоляний має любчик мій вірний. [3, с. 1].

Додаток 2. Та сама балада. Варіант 2 (До дівчини). Волосся як смоль має дівчина люба, / Як ружі, у неї розпалені губи, / Лице найгарніше, і ручки як шовк. / Люблю землю, де бачу милої крок. // Люблю свою милу, кохана це зна – / Люблю навіть землю, де ступить вона. / Та іноді мрія охопить мене, / Щоб вічно ми з любовою стали одне. // До Клайда прямую в скорботі плачів, / Та, втішений, більше не знатиму снів. / Пишу їй послання, лиш кілька рядків, / І в муках вмираю сто тисяч разів. [3, с. 1–2].

Література:

1. Бернс Р. Тихий Дун / Роберт Бернс // Лукаш М. О. Від Боккаччо до Аполлінера / Переклади / Микола Лукаш / Ред. упоряд., авт. Передм. М. Н. Москаленко. – Київ : Дніпро, 1990. – С.166 – 167.
2. Новикова М. Міфи та місія / Марина Новикова. – Київ : Дух і літера, 2005. – 432 с.
3. Чуб смоляний має любчик мій вірний («Black is the color of my true lover's hair») (варіанти) / З шотландських народних балад / З англійської переклала Ольга Смольницька. – Автор. Комп. набір. – 2015. – 2 с. (З неопублікованого архіву Ольги Смольницької).

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Black Is The Color Lyrics. – Available at: <http://www.metrolyrics.com/black-is-the-color-lyrics-tears-for-beers.html>. – Accessed: 14.12.2015.
2. Black is the Colour of My True Love's Hair / Traditional Scottish Songs. – Available at: http://www.rampantscotland.com/songs/blsongs_blackcolour.htm. – Accessed: 14.12.2015.
3. Burns R. Ye Flowery Banks (Bonie Doon) / Robert Burns // Available at: <https://www.poetryfoundation.org/poems-and-poets/poems/detail/43818>. – Accessed: 03.04.2017.